

АРНОЛД ФОН ХАРФ (1496—1499)

През последната година на XV в. българските земи били прекосени от друг немски пътешественик — рицаря Арнолд фон Харф. За неговия живот се знае малко. Той произхождал от стар аристократичен род от Долнорейнската област. Хора от този род заемали през XV в. високо положение при князете на феодалните владения Юлих и Гелдерн, разположени западно от средния Рейн. Самият Арнолд фон Харф се родил през 1471 г. Както се вижда от неговото описание, той е получил известно образование и имал познания из областта на тогавашната география, история и езикознание. Има основание да се приеме, че е знаел латински и френски език.

През 1496 г., когато бил на 25 години, той предприел пътуване за поклонение до светите места. Но за разлика от средновековните пилигрими той не се отправил направо за Палестина. Като минал Алпите с немски търговци, той прекосил Северна и Средна Италия, спирал се да разгледа Флоренция, Сиена, Рим, Болоня и Венеция. Тук той си наел за преводач и водач един испанец ренегат, който го придружил до Александрия. В Кайро се задържал по-дълго време, после се прехвърлил в Арабия, където, преоблечен, посетил Мека. От Червено море отплавал за Индия, сетне посетил Мадагаскар, прехвърлил се в Югоизточна Африка и през Етиопия се завърнал в Кайро. Едва сега той заминал за Палестина и след като посетил Ерусалим, Дамаск, Антиохия, през Мала Азия се озовал в Цариград, превърнат вече в столица на турските султани. Оттам през България, Сърбия, Италия, Испания, Франция и Нидерландия се завърнал в родината си, която бил напуснал близо три години преди това.

Бележките от своето пътуване Арнолд фон Харф е събрал в ръкописен пътен дневник, който е издаден за пръв път от немския учен Е. фон Грооте през 1860 г. под заглавие: *Die Pilgerfahrt des Ritters Arnold von Harff von Cöln durch Italien, Syrien, Aegypten, Arabien, Aethiopen, Nubien, Palästina, die Türkei, Frankreich und Spanien, wie er sie in den Jahren 1496 bis 1499 vollendet, beschriebet und durch Zeichnungen erläutert hat. Nach den ältesten Handschriften und deren 47 Bildern in Holzschnitt herausgegeben von Dr. E. von Grote. Cöln, 1860.*

Пътешествието на Арнолд фон Харф било извършено почти в едно и също време с великите открития на Колумб и Васко да Гама, когато в Италия и някои други европейски страни хората започнали да се освобождават от средновековните представи и да развиват новата ренесансова наука. Преходното време, в което живял Харф, оставило белезите си в съдържа-

нието на неговото описание. В него се срещат наивни и невероятни сведения, безкритично приети от по-стари средновековни и антични автори твърдения, християнски нравоучителни бележки. Средновековните елементи у Харф обаче се съчетават с нови мотиви и възгледи в областта на странознанието, с реалистични и твърде ценни наблюдения.

На този пътешественик било известно учението за кълбовидната форма на земята. С географски и исторически аргументи той се обявява против разпространената през средните векове представа, че р. Нил извира от рай, като доказвал, че той открил нейните извори в планините на Африка. Харф носел със себе си астролабий и правел по пътя различни изчисления.

В началото на своя пътепис Арнолд фон Харф дава някои сведения за мерките за разстояние, използвани тогава, сведения, които са твърде полезни при изучаване на пътеписната литература от онова време. „В Германия, пише авторът, считат обикновено един час път за една миля. В Ломбардия и Италия 5 мили правят 1 немска миля. В другите романски страни, като Савоя, Бискайя, Гаскония, Испания и Франция, си служат с лиги, които са твърде различни: някъде 2 лиги правят 1 миля, някъде 3, някъде 4 — правят 1 миля. . . В Турция и в езическите страни няма мили, но си служат с дневни преходи.“¹

Твърде показателни за манталитета на този пътешественик са бележките му за Флоренция, един от най-развитите стопански центрове в Европа през XIV—XV в. Тук научаваме, че градската община хранела 20—30 лъва, понеже имала обещание от германския император, щом отхрани един лъв до сто години, да ѝ възстанови правото да изобразява лъв на герба си. Наред с подобни разкази авторът съобщава, че наблюдавал в този град много къщи, в които се изработвали вълнени и копринени платове, а също и за една предачна машина, движена от голямо колело, което въртяло едновременно сто вретена; в колелото ходело едно момче.² На друго място, като гледал в една черква при Равена с какво пренебрежение се отнасяли италианците към църковните вещи, рицарят-пътешественик дълбокомислено заключава: „Колкото по-близо е Рим, толкова християните стават по-лоши, колкото по-близо е Ерусалим, толкова евреите стават по-лоши и колкото по-близо е Мека, толкова по-лоши стават неверниците.“³

Описвайки далматинското крайбрежие и Дубровник, Арнолд фон Харф се спира на „славянския език“ (slauenske spraiche), който се използвал широко „по цялата Виндска земя, из Славения, кралство Полша, кралство Далмация и Хърватско“. Ето някои уловени от чужденеца думи от тази славянска реч, понятни и на българския читател, които авторът е дал заедно с немския им превод:

Vyno — wijn
voda — waser
messo — vleysch
guska — eyn ganss

rijba — eyn vusch
kokoss — eyn ey
ia — ich
bytte — drincken

¹ Die Pilgerfahrt..., S. 4.

² Пак там, с. 11—12.

³ Пак там, с. 40.

dobro — *goyt*
dreuo — *eyn schyff*
schofjick — *eyn man*

gostpoga — *eyn edelman*
gena — *eyn wiff*
swycka — *eyn kertz etc.*⁴

По-нататък на съответно място в описанието Харф дава примери и кратки речници на албански, гръцки, арабски, халдейски, епионски и други езици заедно с азбуката на същите народи.⁵ Любопитно е съобщението на пътенисеца, че като се запознал с различни редки и странни животни и птици, като леопарди, крокодили, щрауси, той можал да разбере, че в неговата родина „изсушените крокодилски кожи се продавали лъжливо за драконови кожи“⁶.

За първата столица на турските султани Бруса се казва, че била 10 пъти по-голяма от Кьолн и в нея имало много търговци и работилници за копринени и други фини тъкани⁷. В Цариград пътешественикът бил представен на султан Баязид II, който го разпитвал за походите на френския крал Карл IX в Италия и искал да разбере дали са верни слуховете, че същият готви кръстоносен поход. По думите на автора султанът му предложил да го задържи при себе си срещу високо възнаграждение, но поканата била отклонена вежливо. След като описва по-подробно Цариград, Харф споменава за свои екскурзии до Скутари, Троя и Света гора, където според неговите думи живеели 14 000 православни монаси.⁸ По-нататък се описва подготовката за пътуване през балканските страни и самото пътуване, част от което се дава по-долу.

За разлика от описанията на Арнолд фон Харф за други азиатски страни неговите бележки за балканските страни са кратки и сухи. Те приличат повече на обикновен итинерар. Той споменава главно имената на селищата и много малко други географски имена, които предава силно изопачено. Освен това той съобщава някои любопитни подробности за екипировката и бита на тогавашните пътници из балканските земи.

Въпреки своята краткост бележките на А. Харф имат своята стойност като извор за историята на българските земи в края на едно столетие, за което има твърде малко писмени известия.

С оглед миналото на балканските страни на пътеписа на Арнолд фон Харф се е спирал големият хърватски учен Петър Маткович в студията си „Пътувания из Балканския полуостров през средните векове“.⁹ Същият се споменава и от Константин Иречек в студията му „Стари пътешествия по България...“¹⁰. Тук даваме в превод пълно целия текст от описанието на Арнолд фон Харф, което се отнася до пътуването му от Цариград до Прищина.

⁴ Пак там, с. 64.

⁵ Пак там, с. 65, 75, 112, 114, 139, 152 и др.

⁶ Пак там, с. 133.

⁷ Пак там, с. 203.

⁸ Пак там, с. 230.

⁹ P. Matković, Putovanja po Balkanskom poutoku za srednjega veka. Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, kn. XLII, Zagreb, 1878, str. 180.

¹⁰ К. Иречек, Стари пътешествия по България от 15—18 столетие. Псп., год. II, kn. IV, Средец, 1882, с. 67.

ПОКЛОННИЧЕСКО ПЪТУВАНЕ НА РИЦАРЯ АРНОЛД ФОН ХАРФ
... ОТ 1496 ДО 1499 Г.

(с. 210). И така в Цариград се подготвихме наново за пътуване из страната. Купихме си всеки един по едно малко конче за по седем или осем дуката и по едни платнени дисаги като пазарните чували, които закачихме от двете страни на седлата. В тях сложихме всички потребни ни неща, брашнени изделия и едно огниво. Тъй като рядко намирахме странноприемници, трябваше да си служим с наши прибори. Също така всеки трябваше да си купи по една черга и да я държи на коня си, така че понякога да спи с нея под открито небе.

След това изминахме пет дневни прехода от Цариград до Одрин. Това е доста хубав, голям и приятен град. Разположен е на една голяма река, която идва от Татария. В този град понякога пребивава турският султан в един доста хубав скъпо струващ сарай, в който ние също бяхме въведени. Там видяхме 42 големи медни оръдия, състоящи се всяко от по три ствола, дълги по девет мои стъпки и завинтващи се един в друг. На едно оръдие аз се подписах с ножа си. С разтреперани крака гледах също безброй много други оръдия. След това преминахме напред в една друга сграда, която беше пълна с цели и счупени християнски камбани, които турчинът беше отвякъл от християнските страни и беше докарал тук, за да се изливат от тях топове. Там научих, че когато султанът потегли на поход през някоя планина или море, за да завладее някоя страна, всеки турчин трябва да докара със себе си парче от камбана. Като се съберат 300 или 400 хиляди души, струва се голям куп такива парчета, от които султанът нарежда да се изливат в безброй големи топове.

След това в този сарай ни бяха показани седем синове на турския султан. Всички бяха хубави младежи, почти истински мъже. Осмия син на султана видяхме в Карамания, която описах преди това.

След това от Одрин до Пловдив изминахме два дневни прехода. Пловдив е също един хубав град, който преди време е принадлежал на гърците. Тук те били наричани филипиняни, за които св. Павел пише в посланията си и пр.¹ Този град принадлежи към областта Тракия.

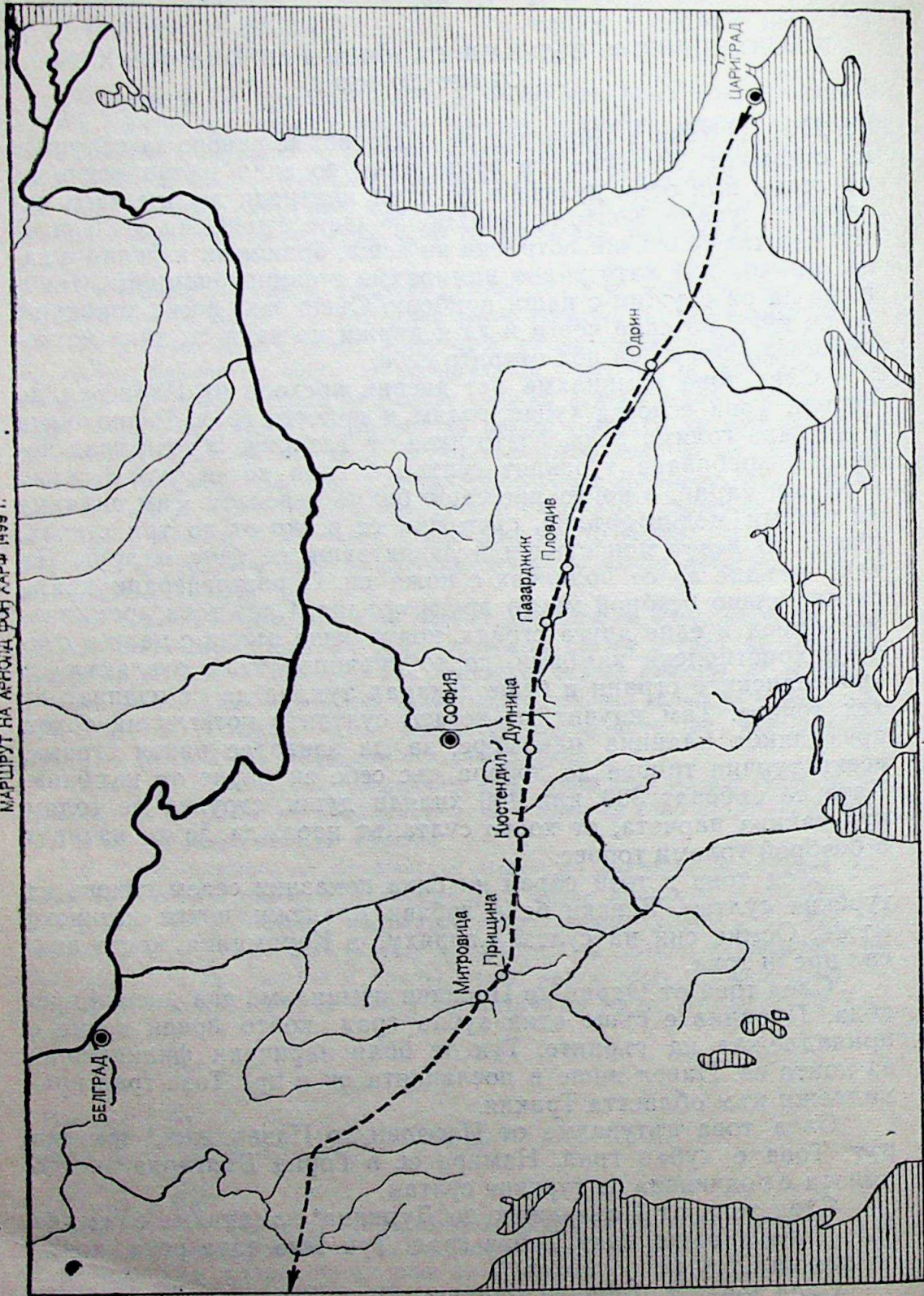
След това пътувахме от Пловдив до Пазарджик,² три дни път. Това е хубав град. Намира се в Горна България,³ която цялата е подчинена на турския султан.

След това от Пазарджик до Дупница⁴ изминахме един ден път. Това е също един хубав град. Тук тече една река, която се нарича Струма.

След това от Дупница минахме два дни път до Кюстендил⁵,

МАРШРУТ НА АРНОЛД ФОН ХАРФ 1499 г.

който е един доста голям и хубав град. Минахме една голяма река, наречена Вардар. Там се стига в другата България, която цялата е подчинена на турския султан.

От Кюстендил нататък яздехме отчасти през нощта, отчасти през деня от един град до друг чак до Венеция. Това прави всичко 23 дневни прехода, които аз не мога да опиша изцяло, освен че повечето от градовете и селата се намират едни от други на един дневен преход или на половин, или пък на един час езда. Все пак искам да отбележа имената на градовете, през които минахме.

Така от Кюстендил пътувахме до Прищина, един град, през една висока планина.

След това от Прищина пътувахме до Митровица, град, който принадлежи към Сърбия, една голяма страна, цялата подчинена на турския султан. . .

¹ Тук авторът е смесил Пловдив (Филипопол) с античния Филипи, намиращ се недалеч от Кавала, където според християнските източници е проповядвал ап. Павел.

² Basersack — няма съмнение, че така е предадено името на днешния Пазарджик.

³ Арнолд фон Харф, който, личи, е бил слабо запознат с географията на Балканския полуостров, е почти единственият чуждестранен пътешественик, който приел тази част на страната за „Горна България“ (ober Bulgeryen). Повечето чужденци считали, че България стигала до билото на Западна Средна гора и Траяновите врата.

⁴ Tob pitza — така авторът несъмнено е искал да предаде старото име Дупница на днешния гр. Станке Димитров.

⁵ Wrukabalna — така авторът е предал силно изопачено средновековното име на дн. Кюстендил — Велбъжд, Велбъжка баня.